

17 *goda exempel på*

ÖPPENVÅRD I UTVECKLING

Goda exempel att inspireras av

Länsstyrelserna har sedan 1994 beviljat utvecklingsmedel till projekt som främst ska stimulera framväxten av öppenvårdsinsatser/mellanvårdsformer inom missbrukarvården och ungdomsvården i kommunerna. Medlen har också kunnat användas för att utveckla metoder för tidig upptäckt och tidiga insatser för ungdomar och missbrukare samt till utvecklande utbildnings-, dokumentations- och utvärderingsinsatser inom dessa vårdområden.

En årlig uppföljning av hur utvecklingsmedlen använts genomförs av Socialstyrelsen och länsstyrelserna tillsammans. I uppföljningen ingår även att sprida goda exempel. På regional nivå har länsstyrelserna för respektive län sammanställt projekt i kommunerna i projektkataloger och/eller anordnande av temadagar med bland annat presentation av projekt och erfarenhetsutbyte.

Under senare år har länsstyrelserna fått förfrågningar från kommuner om goda exempel på projekt utanför det egna länet. För att delvis tillgodose behovet av ökad spridning av exempel på goda projekt har länsstyrelserna i Skåne, Västra Götalands, Östergötlands, Örebro och Norrbottens län tagit initiativ till en projektkatalog som lyfter fram tre till fyra kvalitativt bra projekt i dessa län.

De projekt som presenteras i denna projektkatalog är betydande för utvecklingsmedlens betydelse för utvecklingen av ungdoms- och missbrukarvården i berörda kommuner. Vår förhoppning är att kommunerna i de fem länen kan inspireras till fortsatt utveckling av dessa angelägna vårdområden. Projekten har stor spännvidd och kan därför också vara av intresse för övriga länsstyrelser och kommuner.

BERIT SUNNERÖ
socialdirektör
Norrbottens län

GÖRAN BENGTOSSON
länsöverdirektör
Västra Götalands län

LISE-LOTTE REITER
länsöverdirektör
Skåne län

LARS ÖSTRING
länsråd
Örebro län

MAGNUS HOLGERSSON
länsråd
Östergötlands län

Ett projekt är en tillfällig organisation med en tidsbegränsad resultatriktning. Kvaliteten i ett projekt avgörs i hög grad redan före starten.

Du som har till uppgift att skissa på en projektplan bör inleda med att ställa några grundläggande frågor: Varför ska detta göras? För vem ska det ske? Vad är det som ska åstadkommas?

För att få svar på frågorna krävs att du sätter dig in i en bakgrundsproblematik och tydligt för dig själv och för sådana som ska fatta beslut om projektet skissar en bild av problemområdet. Redan här bör du peka på avgränsningsmöjligheter. Det är ofta nödvändigt att fråga sig vad vi inte ska göra.

När problemområdet har ringats in måste vi fokusera målgruppen och ange för vem projektet ska genomföras. Finns det olika grupperingar – primära och sekundära målgrupper – bör detta preciseras och motiveras.

Nu är det dags att bearbeta målbeskrivningen. Det handlar inte om att åstadkomma en snygg formulering utan att genomarbete en målstruktur. Med utgångspunkt i ett övergripande mål formuleras delmål, som är preciserade på ett sätt som möjliggör att det går att mäta om målen är nådda. Målstrukturen ska självklart ha ett totalt samband med svaren på de grundläggande frågorna ovan.

Nästa steg i projektets planering är att beskriva dess organisation. Är det ett större projekt kan det finnas styrgrupp, en eller flera referensgrupper, ledningsgrupp, projektledare och kanske ytterligare aktörer.

Det är viktigt att definiera de olika aktörernas uppgift, kompetens, befo-

Börja med de grundläggande frågorna

Varför? För vem? Vad?

genhet och relation. Hur ofta ska man mötas, vem rapporterar vad till vem och vem beslutar i ekonomiska frågor? Om de olika aktörerna är starkt intresserade av projektet – sådana aktörer vill man ju ha – innebär det att de också vill ha ett inflytande. Här kan konflikter undvikas genom att tydligt klara ut rollerna i inledningen av projektet.

Vilka metoder som ska användas i projektet är ju helt avhängigt av vad som ska åstadkommas. Det viktiga både för projektdeltagare och externa bedömare är att det finns en klar beskrivning av tillvägagångssätt med en realistisk tidsplan. Huvudskälet är naturligtvis att ett väl planerat genomförande ökar chansen till ett gott resultat. En annan lika viktig orsak är att kunna bedöma om samma resultat kan nås med samma metod ytterligare en gång eller vid en eventuell fortsättning/permanentning av projektet. Dessutom ökar trovärdigheten i resultatredovisningen dramatiskt om metoden hur man nått resulta-

Foto BENGT ARNE IGNELL

tet är tydligt angiven. Tydlighet här kan innebära att du gör en relativt detaljerad plan för genomförandet och även pekar på alternativa vägar med motivering för att du inte valt dessa.

Kan du tala om resultatet redan i planeringskedet? Ja, på så sätt att du diskuterar ett förväntat resultat och vilka konsekvenser det får för målgruppen.

När projektet är avslutat är resultatet naturligtvis det viktigaste att rapportera. När du når denna fas i projektet kommer förtjänsten av den goda planeringen och den tydliga metodangivelserna. I analysen av resultatet går man oftast tillbaka till de första grundläggande

frågorna – varför, för vem, vad. Analysen bör mynna ut i klart angivna slutsatser och förslag om vad som kan ske som en konsekvens av projektets resultat.

Parallellt med planering och genomförande är det en stor fördel om en fristående utvärdering av projektet sker. Poängen med att redan från inledningen granska ett projekt är att fakto-

rer i omgivningen, beslutsfattandet, resurstilldelning, m m ger förutsättningar, som i förlängningen påverkar resultatet. Alla projekt är inte av en sådan dignitet eller storlek att man kan ha fristående utvärderare, men alla projekt måste ha en plan för hur man kritiskt ska granska genomförandet och resultatet.

Uppfyller du de här kraven på en rimlig nivå har kvalitet byggts in i ett projekt från början till slut. ❖

OVE ANBÄCKEN
Institutionen för tema
Linköpings universitet

FREJA hjälper kvinnor till ett bättre liv

Många kvinnor med drogproblem känner skam på grund av sina problem.

– Här har vi högt i tak och pratar om precis allt, säger Maggie Falk, socialsekreterare och projektledare för Freja i Kiruna.

Hit kommer kvinnor som har bestämt sig för att förändra sitt liv.

Inom socialtjänsten i Kiruna upptäckte man i mitten av 1990-talet att andelen kvinnor med missbruksproblem ökade dramatiskt.

– Kvinnorna ingick då i den ordinarie verksamheten. Jag fick ett tips från länsstyrelsen att Öberga behandlingshem i Älvsbyn hade idéer och bjöd hit dem, berättar Doris Nyberg, enhetschef för individ- och familjeomsorgen.

Kiruna kommun hade sedan tidigare samarbetat med Öbergas kvinnogrupp och tillsammans sydde de ihop en ansökan till projektet Freja, som startade hösten 1998.

– Vår ambition är dels att förkorta vistelsetiden på Öberga och dels att Freja ska vara ett alternativ till behandlingshemmet, säger Doris Nyberg.

PSYKOTERAPEUT SOM RESURS

Freja är en dagverksamhet i ett gammalt hus i Kiruna. Maggie Falk har fått viss utbildning av psykoterapeut från Öberga. Sedan har hon i sin tur utbildat de två behandlingsassistenterna. Psykoterapeuten kommer regelbundet upp till gruvstaden och samtalar med både personal och gäster.

– Det är en enorm resurs för kvinnorna att ha samma terapeut, vare sig de är i Kiruna eller på Öberga, menar Maggie Falk.

Men det är inte alla kvinnor som vill eller behöver vård på behandlingshem. Freja kan ses både som ett alternativ och ett komplement till Öberga:

– Vi upplevde också tidigare att det fanns ett glapp både under tiden på behandlingshemmet och efteråt, menar Maggie Falk.

KAN GÅ IFRÅN JOBBET

Nu kommer cirka tio kvinnor regelbundet till Freja för samtal, terapiverksamhet och gemenskap med andra. Flera av dem har jobb och får då gå ifrån under sin arbetstid.

– Arbetsgivarna har ställt sig positiva till vår verksamhet, säger Maggie Falk.

Anna är en ung kvinna som varit med från starten:

– Det bästa med Freja är att det bara är tjejer här. Jag tycker också att det känns tryggt att vara tillsammans med lite äldre kvinnor, säger hon.

Stina berättar att det var efter sin skilsmässa som hon blev sjukskriven för depression. Hennes självförtroende var i botten och hon sökte tröst genom att dricka vin. Stina åt nästan ingenting och hamnade till sist på sjukhus för att hon var undernärd.

Av sin läkare fick hon tips om Freja och efter samtal med Maggie Falk började hon gå dit.

– Här finns en fantastisk personal som förstår mig och jag känner redan att jag kommit mig upp

ett snäpp. Kamratstödet är stort och jag känner att jag inte är ensam, säger Stina.

På Freja finns inga krav att man ska leva ett helnyktert liv. Alla kvinnor är inte heller så illa ute att de kan klassas som alkoholister.

– Just därför är det viktigt att ta tag i dem innan det är för sent. Det är inte kvinnan på parkbänken som är hos oss, säger Doris Nyberg.

ETT KLART BÄTTRE LIV

Målet är att Freja efter den treåriga projektiden ska få finnas kvar:

– Resultatet hittills är över förväntan. Jag tycker att det har gått fortare än väntat för kvinnorna att själva ta ansvar. Bara en av tolv har återfallit i missbruk. Alla är inte helnykterister men helt klart har de fått ett bättre liv, tycker Maggie Falk. ❖

Fotnot: Anna och Stina är fingerade namn.

”Det bästa med Freja är att det bara är tjejer här.”

Doris Nyberg, enhetschef för individ- och familjeomsorgen i Kiruna, kontaktade Öberga behandlingshem i Älvsbyn och tillsammans startade de Freja.

Freja

Huvudman: Omsorgsnämnden i Kiruna • Kontaktperson: Margareta Falk • Telefon: 0980 – 705 64, 821 35 • E-post: mfk@kommun.kiruna.se • Handläggare Ist: Sven Mikko
Statsbidrag: 1998/160.000, 1999/160.000.

Motala satsar brett mot droger

Klättring är en av aktiviteterna som Motalas ANT-piloter ägnar sig åt när de träffas. Här är det Emma Lööv som tar sig upp för väggen medan Mats Johansson håller i säkerhetslinan. Till vänster om honom syns Lotta Hjalmarsson Österholm.

Text ELISABETH GUSTAFSSON
Foto BENGT ARNE IGNELL

”Barn- och ungdomstiden ska vara fri från alkohol och droger.”

I Motala har föreningsliv och kommun samlats kring samma mål och utgångspunkten för arbetet är ett kommunfullmäktigebeslut om en alkohol- och drogpolitisk strategi.

Men det betyder inte att jobbet är en pålaga ”uppifrån”. Tvärtom.

– Efter fullmäktigebeslutet bjöd vi in brett till möte i november 1997. Det kom ett 80-tal personer, allt från föreningsmän till tjänstemän och politiker från kommun och landsting. Kvällen resulterade i att ett antal arbetsgrupper bildades, berättar projektledaren Lena H Ankersen.

Grupperna hade olika inriktning, till exempel information och upplysning, alkohol- och drogfria alternativ, alkohol- och drogfrihet inom idrotten och övrig fritidsverksamhet. De träffades var och en för sig och diskuterade vad de ville göra och vad det skulle kosta.

– På så sätt var idéerna brett förankrade innan vi fick pengar och satte igång att jobba, säger Lena.

UTBILDAT FÖRENINGSLEDARE

Tony Westling, som arbetar med fritidsfrågor i kommunen, har lett gruppen som arbetat med drogfrihet inom idrott och fritidsverksamhet.

– Vi har sammanlagt ett 120-tal föreningar i kommunen som arbetar med barn och ungdomar. Vi erbjuder föreningarna en grundläggande ledarutbildning, där kunskap om alkohol och droger är en del, så att ledarna blir stärkta i sin roll och får kunskap och insikt om hur de kan hantera olika situationer, berättar Tony.

Varje förening kunde kontakta ”sitt” studieförbund och arrangera utbildningen, medan projektet stod för kostnaderna. Till och med 1999 hade ett 80-tal ledare gått utbildningen och Tonys förhoppning är att erbjudandet ska stå kvar även när projektet är avslutat.

ANT-PILOTER LEDER UNG-CIRKLAR

Gruppen information och upplysning, med Lotta Hjalmarsson Österholm från Nykterhetsförbundet Motala-Vadstena som samordnare, ville arbeta med tre saker: Utbildning av ANT-piloter på högstadiet, utbildning för lärare samt utbildning till studiecirkelledare för föräldrar.

ANT-piloterna är åttondeklassare vid samtliga högstudier i kommunen som fått utbildning och sedan varit ute i klasserna på skolan.

– De anordnar också Ung-cirklar där fyra till åtta ungdomar samlas hemma hos någon och pratar utifrån materialet ”Ung – om kompisar, känslor och droger”. 160 ungdomar har varit med i sådana cirklar, berättar Lotta.

Utbildningen för lärare blev det inget av på grund av för få anmälningar. Likadant blev det med studiecirkelledarutbildningen för föräldrar.

– Vi ska se om vi kan hitta andra former för att nå lärare och föräldrar, säger Lotta.

DET GÅR ATT FESTA NYKTER

Mats Johansson från NBV är kontaktperson för gruppen som arbetar med alkohol- och drogfria projekt.

– Det måste finnas alternativ där alkoholen inte finns med i bilden, konstaterar Mats.

Gruppen bestämde sig tidigt för att inte göra jobbet själva, utan hittade en arrangör. Projektet ställde dock upp med förlustgaranti. Så under hösten 1999 och våren 2000 arrangerades sju drogfria diskotek för 13-åringar och uppåt i Folkets park. Fritidspersonalen har bläskontroll utanför och fältsekreterarna har också funnits med på kvällen.

– Det har varit runt 300 ungdomar varje kväll och det tycker vi är bra. De som varit med vet nu att man kan festa nykter, säger Mats.

ENKÄTUNDERSÖKNING

Gruppen opinionsbildning och kampanj har arbetat med en mängd olika insatser. En videosnutt med budskapet ”Var gör ditt barn i kväll?” har visats vid kassorna i butiker i stan, en uppsatsävling i samarbete med bland andra Motala tidning har genomförts, antilångningsdekaler har delats ut inför Lucia och Valborg.

Inom projektet har även gjorts en enkätundersökning om högstadieelevernas alkohol- och drogvänor.

– Det materialet används i skolorna bland annat i diskussioner med föräldrar, säger Lena, som är kontaktperson för gruppen.

Både Lena, Lotta, Tony och Mats är övertygade om att det breda och välförankrade arbete som görs behöver fortsätta även efter projektidens slut vid nästa årsskifte.

– Då ska vi diskutera hur vi ska gå vidare. ❖

En alkohol- och drogfri uppväxt för våra ungdomar

Huvudman: Brottsförebyggande rådet i Motala (BRÄMO) • Kontaktperson: Lena Henricson Ankersen • Telefon: 0141 – 22 51 55 • E-post: lena.h.ankersen@motala.se
Handläggare Ist: Åke Wännman • Statsbidrag: 1998/160.000, 1999/191.000.

Att arbeta med gravida missbrukare kräver flexibilitet och snabbhet.

– Tiden är kort och kvinnorna är oftast lättast att motivera under graviditeten. När barnet väl är fött är de inte lika lätta att nå, säger Annelie Björkhamgen, samordnare för Ambulatoriegruppen i Malmö, där sjukvård och socialtjänst arbetar tillsammans för att hjälpa kvinnor med missbruksproblem som väntar barn.

Ambulatoriegruppen startade som projekt 1995. Redan 1991 började ett ökat samarbete mellan socialtjänsten och sjukvården att utvecklas. Då hade antalet gravida kvinnor som kom till rådgivningsgruppen för narkotikamissbrukare ökat kraftigt.

Ambulatoriegruppen har förändrats under projekttidens gång, bland annat beroende på att Malmö stad införde stadsdelsnämnder 1996. I dag är Ambulatoriegruppen en del av den ordinarie verksamheten och består av 13 personer. Två tjänster, samordnaren och en barnmorsketjänst, är knutna till gruppen.

Barnmorsketjänsten delas av tre personer som också arbetar på mödravårdscentraler och infektionskliniken. Övriga i gruppen – läkare, kuratorer, sjuksköterskor, socialsekreterare – ingår i gruppen utifrån sina ordinarie tjänster.

– Vi träffas en gång i månaden och pratar om aktuella ärenden. Dessutom

AMBULATORIEGRUPPEN

Snabb och samordnad hjälp till gravida missbrukare

kan jag inom 24 timmar samla ihop åtminstone delar av gruppen för att göra akuta insatser, säger Annelie.

Kvinnorna kommer i kontakt med Ambulatoriegruppen antingen via barnmorskorna eller socialtjänsten. Under projekttiden tog gruppen emot 130 kvinnor. Under 1999 var ett 45-tal kvinnor aktuella. Ungefär hälften födde barn. Aborter är vanligt.

BEHÖVER STÖD PÅ LÅNG SIKT

Under graviditeten hålls minst tre möten då Annelie samlar ihop nätverket kring kvinnan och ibland är kvinnan också med själv, för att planera för man ska gå vidare.

– Om kvinnan väljer att behålla barnet är det viktigt att stödja henne i att klara ett föräldraskap på lång sikt. För även om hon är nykter under graviditeten, innebär det inte att faran för att hon börjar missbruka igen är över. Det är vanligt att kvinnorna återgår till miss-

Annelie Björkhamgen är samordnare för Ambulatoriegruppen i Malmö.

Ambulatoriet

Huvudman: SDF Västra Innerstaden, Malmö • Kontaktperson: Annelie Björkhamgen • Telefon: 040-34 56 06 • E-post: annelie.bjorkhamgen@malmo.se • Handläggare Ist: Kerstin Liedman • Statsbidrag: 1994/60.000, 1995/220.000, 1996/162.000, 1997/200.000.

bruket när barnet är 2-3 månader, berättar Annelie.

Hittills har de flesta kvinnor som Ambulatoriegruppen arbetat med varit narkomaner. De är kända inom socialtjänsten och deras missbruk är synligt.

SÖKA UPP ALKOHOLMISSBRUKARE

– Vi ska arbeta mer för att nå kvinnor med alkoholproblem och tablettmissbruk. Men de är inte lika synliga och har ofta en socialt mer stabil situation, säger Annelie.

Ett första försök att nå dem är ett projekt där alla som skrivs in på MVC får ett formulär att fylla i med bland annat frågor om alkoholvanorna. Dessutom satsar Ambulatoriegruppen på att utbilda sig mer för att bli ännu bättre på missbruksfrågor.

En grupp som behöver mer stöd är de kvinnor som ingår i metadonprojektet.

– De är inte så många, men kommer säkert att bli fler eftersom heroinmissbruket ökar. Det är svårt att hitta behandlingsmöjligheter för dem, säger Annelie.

EGEN MOTTAGNING

Med tiden hoppas Ambulatoriegruppen också att de ska få en egen mottagning på kvinnokliniken.

– Där skulle vi kunna ha våra möten, ha viss mottagning och ett undersökningsrum.

Ambulatoriegruppen vill också fokusera mer på barnen i fortsättningen. Annelie ska göra en uppföljning av de barn som föddes 1995 för att se hur det har gått för familjen och barnet, vilket stöd de fått.

– Alla kvinnor prioriterar sina barn. Men missbruket är så dynamiskt och tar lätt över. Därför behöver de så mycket hjälp, även efter att barnet är fött. Man kan inte släppa dem då, avslutar Annelie. ❖

Arbete med bild och form är en del av behandlingen i Möjligheternas rum där Marianne Andersson och Margareta Roos leder verksamheten.

”Jag tycker olika om det vi gör, för jag gillar egentligen inte att måla och sånt, men här målar vi på ett annat sätt. Det är egentligen inte det vi gör, det är inte själva målandet som är det väsentliga, det viktiga – så därför är det bra att vi gör det ändå om du förstår..”

(Citat ur intervju med deltagare gjord för utvärderingen av Möjligheternas rum)

– Vi vill skapa ett tryggt rum, som en institution kan ge, men i öppenvård.

Det säger Marianne Andersson och Margareta Roos som tillsammans leder Möjligheternas rum. Här får tonårsflickor möjlighet till behandling inte bara med ord, utan också i form av skapande arbete.

Ett tryggt rum för tonårsflickor

Möjligheternas rum är en del av Adolfsberg i västra Göteborg, som är både behandlingshem och öppen verksamhet för ungdomar. I mitten på 1990-talet blev behovet av någonting mellan institution och öppenvård allt tydligare. Idén om ett projekt kom upp och våren 1996 ägnades åt förberedelser och förankring i skolor och bland socialsekreterarna.

– Det tog tid att utforma arbetsättet, men vår behandlingserfarenhet från Adolfsberg och ett utvecklat nätverksarbete bildade ramen, berättar Marianne.

KOMBINATION AV INSATSER

Tanken bakom Möjligheternas rum är att kombinera olika insatser – återkommande samarbetsmöten med skola, familj och andra viktiga personer, individuella insatser (minst en samtalstimma i veckan), gruppverksamhet där flickorna får uttrycka sig i bild, måleri

eller annat skapande, familjearbete och stöd av speciallärare.

På hösten 1996 kunde de första flickorna börja.

– Det var inte bestämt från början att det bara skulle vara flickor här. "Ungdomar i väster" var tanken. Men när vi prövat ett tag insåg vi att det var bra att inrikta oss på flickor. Det finns inte så mycket specifik verksamhet för dem, konstaterar Marianne.

Två eftermiddagar i veckan träffas man i grupp, målar, tecknar, arbetar med lera. Någon tar på sig målarkläderna och ger sig på stora pappersark med färgerna. En annan sitter vid ett bord med lite papper och en blyertspenna. Behoven ser väldigt olika ut.

– Alla är inte intresserade av att måla eller uttrycka sig på det sättet, men det ger ändå en chans att vila i måleriet, att tänka på annat en stund, säger Margareta.

Sedan starten har ett 20-tal flickor mellan 14 och 20 år varit med i Möjligheternas rum. De har alla en bakgrund med mycket skolk och problem i familjen. Alla möjliga lösningar har prövats och nästa steg skulle kunna vara placering på institution. Innan de skrivs in här har grundliga intervjuer gjorts och på en behandlingskonferens avgörs om Möjligheternas rum är en lämplig åtgärd.

HÅRT ARBETE

För närvarande är sex flickor inskrivna. De stannar ungefär ett år. Ibland längre, men sällan kortare tid.

– Den tiden behövs för att vi ska kunna åstadkomma något. Det är ett tufft arbete flickorna gör här, det är ingen sysselsättning, påpekar Margareta.

Sedan januari 2000 är Möjligheternas rum en del av Adolfsbergs ordinarie verksamhet. ❖

Möjligheternas rum

Huvudman: Stadsdelsnämnden Tynnered, Göteborg • Kontaktperson: Marianne Andersson, Margareta Roos • Telefon: 031 – 45 20 55 • Handläggare Ist: Lennart Rådenmark, Christine Ståhle • Statsbidrag: 1996/450.000, 1997/300.000, 1998/434.000.

Stöd till barnfamiljer på hemmaplan

– Tack vare Castor och Pollux klarar vi mycket av det som vi annars hade fått lämna till familjehem eller barnpsykiatri.

Det säger Christer Unosson, avdelningschef i ÖrkeUjunga kommun som tillsammans med Åstorp kommun driver öppenvård för familjer med barn under 12 år.

Det var de ökande familjehemsplaceringarna som fick de dåvarande socialcheferna i de båda Skånekommunerna att diskutera ett samarbete. Förslaget behandlades i socialnämnderna våren 1997 och på hösten startade verksamheten som projekt, för att från och med i år ha blivit permanent.

– Vi började med en socialsekreterare från vardera kommun för att vara väl förankrade. En tjänst till skulle ingå och

Text ELISABETH GUSTAFSSON
Foto MATS UDDE JONSSON

Mary Könberg, Karl Englund, Gunborg Roos, Harriet Stebner och Christer Unosson på Castors balkong i ÖrkeUjunga.

Castor/Pollux

Huvudman: Socialnämnderna i Åstorp och ÖrkeUjunga • Kontaktpersoner: Birgitta Roupé/Christer Unosson • Telefon: 042-64 117/0435-55 000 • Handläggare Ist: Kerstin Olsson • Statsbidrag: 1997/400.000, 1998/400.000, 1999/200.000

vi hade tänkt oss en förskollärare. Vi fick 110 sökande!, berättar Christer.

Men jobbet gick till Karl Englund som arbetat inom barnpsykiatri, vilket visade sig vara erfarenheter som projektet behövde. I augusti började Karl, Gunborg Roos och Ann-Louise Håkansson med två tomma lägenheter och började planera.

– Vi gick också en gemensam familjeterapiutbildning, vilket var ett bra sätt för oss att arbeta ihop oss, säger Karl.

TVILLINGVERKSAMHETER

Castor och Pollux är de två ljusstarkaste stjärnorna i stjärnbilden Tvillingarna. Nästan som tvillingar är också Castor i Örkelljunga och Pollux i Åstorp. I varje kommun finns en lägenhet och personalen arbetar tisdag till måndag i den ena kommunen ena veckan, och i den andra kommunen nästa tisdag till måndag. Förmiddagarna tillbringas tillsammans med en eller flera familjer samtidigt i lägenheten. Man äter frukost och lunch tillsammans, gör utflykter, pratar och spelar spel med barnen, vilket ger möjlighet till miljöterapi och iakttagelse av hur föräldrar och barn fungerar tillsammans.

Eftermiddagarna ägnas åt familjesamtal och kontakter med familjens nätverk, samarbetsamtal, stödsamtal, uppföljning av familjer som håller på att lämna verksamheten.

– Det finns en kraft i att vi som behandlare har både samtalsterapi och miljöterapi. Det vi ser under miljöterapi ger oss underlag till familjeterapi, säger Karl.

ÖPPENHET EN GRUNDBULT

Öppenhet är grundläggande för arbetsättet. Blåderblock används mycket och videofilmning används ibland som arbetsredskap.

– Familjerna har inget emot det, de kan också se att det kan vara till hjälp, säger Gunborg, som nu har lämnat Castor och Pollux och ersatts av Harriet Stebner.

När en familj beviljats bistånd i form av behandling på Castor/Pollux gör de studiebesök i verksamheten tillsam-

mans med socialsekreteraren. De flesta tackar ja och tillsammans formulerar man problemen, diskuterar vilken hjälp familjen behöver och gör en plan.

– Vi är noga med att inte bli en institution, miljön ska vara hemlik, familjerna ska mötas med respekt och uppmuntran. Vi försöker hela tiden att fokusera på det positiva, säger Karl.

Med tiden har verksamheten utvecklats till att också ta emot familjer för enbart samtal, och Mary Könberg, som i höstas ersatte Ann-Louise Håkansson, har också samtalsterapi med föräldrar och ungdomar.

Hittills har sammanlagt ett 50-tal familjer behandlats i Castor/Pollux. För närvarande har man kontakt med ett 20-tal familjer. Behandlingstiden ligger på 3-6 månader men det finns de som varit kvar ett år.

– Vi lägger inte så mycket tid direkt på barnen. Det är föräldrarna vi jobbar genom, för att få dem att våga vara föräldrar, säger Gunborg.

"...DÅ LÄRDE MAN SIG AV DET"

Eller som en mamma berättar i utvärderingen av Castor/Pollux:

"Dom var ju där hela tiden och stöttade. Jag vet inte om man blev starkare av att dom var där, att man vågade. 'Har mamma sagt det så är det så', kunde Karl gå in och säga, 'då får ni lyssna på henne'. Det gav ju resultat – dels så kunde dom (personalen) säga att 'det var bra gjort'. Det gjorde jättemycket när dom sa att 'det var bra' eller att 'du skulle ha gjort så och så'. Man fick tillrättavisningar också och då lärde man sig av det". ❖

Karl Englund (överst), Christer Unosson och Gunborg Roos har varit med Castor och Pollux sedan starten 1997.

Med medicin och samtalsbehandling kan långvariga alkoholmissbrukare komma ur sitt beroende. Genom ÅB-projektet har behandlare inom socialtjänst och sjukvård i Västra Götaland fått möjlighet att lära sig metoden.

– Det har varit ganska lätt att nå socialtjänsten. Men det märks att det är kris i primärvården, konstaterar projektledarna.

Små kommuner tycks ha lättare att ta till sig ny behandlingsmetod

ÅB-projektet står för Återfallspreventiv farmaka och psykosocial behandling. Projektet startade 1998 och drivs från SU/Mölndals sjukhus i samverkan med socialtjänsten i Mölndal, Alingsås och Hjo. Projektledare är Jan Balldin som är docent och överläkare, samt Lasse Pelttari som är socionom. Gun-Britt Eriksson, som också är socionom med lång erfarenhet av arbete inom vuxenpsykiatri med personer med alkoholberoende, handleder, utbildar och informerar om projektet.

Jan B är den som initierade projektet. Han har arbetat med missbrukare i 20 år. Tidigt intresserade han sig för möjligheten att behandla alkoholister med farmaka. De första medicinerna hade ovälkomna biverkningar, men 1994 introducerades ett läkemedel i USA som i kombination med samtalsbehandling visade mycket goda resultat i flera kontrollerade studier.

MINSKAR SUGET

I oktober 1996 godkändes ett liknande läkemedel i Sverige och nyligen kom ytterligare ett. Medicinen minskar suget efter alkohol. Missbrukaren känner sig "mätt" på alkohol. Men för att få en långsiktig effekt av den ettåriga läkemedelsbehandlingen krävs samtalsbehandling under lika lång tid.

– Det står i FASS att medicinen ska kombineras med samtal, påpekar Lasse.

Samtalen bygger på det psykopedagogiska behandlingsprogrammet "Coping Skill" enligt Project Match. Patienterna/klienterna, som bör ha ett socialt fungerande nätverk, får träna sig i att hantera situationer där de på olika sätt kommer i kontakt med alkohol. Programmet följer en väl utarbetad manual, ursprungligen från USA.

– Medicinen åtgärdar det kemiska behovet, samtalen hjälper till att sätta gränser, säger Gun-Britt som också provar samtalbehandling i grupp.

PSYKOTERAPEUTISK ERFARENHET

De som ska arbeta med samtalsbehandlingen bör ha psykoterapeutiska kunskaper och erfarenhet av behandlingsarbete.

Utbildningen pågår under cirka ett år och behandlarna tar patienter/klienter för samtalsbehandling under den senare hälften. Hittills har ett 60-tal behandlare, flest socionomer

Lasse Pelttari arbetar med en implementeringsstudie av ÅB-projektet.
– Det är de små kommunerna som är förebilderna, säger han.

men också en del sjuksköterskor och behandlingsassistenter, från 27 kommuner utbildats. Över 80 läkare har fått information om behandlingsmetoden och medicinska synpunkter på återfallspreventiv farmaka.

Det har varit svårt att intressera sjukvården för metoden. Tidsbrist och att det på vissa vårdcentraler inte ens finns fast anställda läkare är en del i problemet.

– För många är det också svårt att ta till sig kunskapen om att det finns läkemedel som kan bromsa alkoholberoendet, att det inte alltid är så lönlöst som man ofta uppfattar prognosen hos dessa patienter, säger Jan B.

STOR MÅLGRUPP

Gruppen mer eller mindre dolda alkoholberoende eller överkonsumenter, som trots sina alkoholproblem har familj och arbete, är stor. Därtill kommer alla deras anhöriga som också lider av att mamma eller pappa, son eller bror dricker.

– När vi annonserade efter patienter till studier fick vi närmare 400 patienter, alla socialt fungerande, som hade en genomsnittskonsumtion på 700 gram alkohol i veckan. Det motsvarar cirka tio flaskor vin. Risknivån för medicinska komplikationer ligger på cirka 280 gram i veckan. 70 procent av patienterna hade inte haft någon kontakt med socialtjänst, sjukvård, företagshälsovård eller liknande verksamhet, berättar Jan B.

Lasse arbetar med en implementeringsstudie av hur modellen tagits emot och hur samverkan fungerar, men han kan redan nu se att de goda förebilderna finns i de små kommunerna som ofta har fast personal och inarbetade former för samarbete. Man samarbetar över kommungränserna och ”byter” patienter, som kan känna större anonymitet. Men det finns också exempel på mindre orter där socialsekreterarna och primärvården finns i samma hus – men man träffas aldrig.

– Till sommaren avslutas projektet, men arbetet med utbildning, handledning och information fortsätter i SU/Mölnåls regi, säger Gun-Britt. ❖

Gun-Britt Eriksson utbildar samtalsbehandlare, informerar om metoden och har dessutom egna patienter.

– För många kan det vara svårt att ta till sig kunskapen om att det finns läkemedel som kan bromsa alkoholberoendet, säger Jan Baldin.

Återfallspreventiv farmaka och psykosocial samtalsbehandling, ÅB-projektet

Huvudman: Psykiatriska kliniken SU/Mölnåls regi i samverkan med socialtjänsten i Mölnåls, Alingsås och Hjo • Kontaktperson: Gun-Britt Eriksson • Telefon: 031 – 343 23 32, 070 – 629 51 34 • E-post: aab-projektet.gun-britt@swpinet.se • Handläggare Ist: Lennart Rådenmark, Göran Lidén • Statsbidrag: 1997/50.000 (projektering), 1998/425.000, 1999/425.000.

Ungdomar och vuxna möts i samtal och arbete

Det är viktigt att lära ungdomarna fasta rutiner och struktur. Att komma upp på morgonen, komma i tid, orka hålla ut och ta ansvar för sina handlingar. Johnny Hansson, Agneta Järlstam, Elisabeth Mejersjö, Rose Wallén och Niklas Ohlsson framför Lilla Hällabacken.

Någon kilometer in på vindlande skogsvägar i bergslagsskogarna i Lindesberg ligger det lilla torpet Lilla Hällabacken. I köket sitter personal och ungdomar och äter frukost. Samtidigt passar man på att planera dagens sysslor. Eleverna hämtas varje dag upp i Lindesberg. Här möts vuxna och ungdomar i samtal och praktiskt arbete.

Socialförvaltningen i Lindesberg har haft svårt att hitta bra alternativ till institutionsvård för ungdomar med drogproblem eller sociala problem. Det enda alternativet var samtal med kommunens socialsekreterare.

Institutionsvården var inte bara dyr, den passade inte heller alla ungdomar och det behövdes en behandlingsform som kunde förkorta institutionsplaceringarna.

– Vi har ibland känt att vi har tagit till institutionsvård när det egentligen inte behövdes. Vi tvingades ta till storläggen direkt, säger Elisabeth Mejersjö.

Det bästa är att klara upp problemen på hemmaplan, göra institutionsvistelsen så kort som möjligt. Det kräver öppenvård efter institutionsvården. Annars riskerar ungdomarna att hamnar i samma situation som före institutionsplaceringen.

STÖDJA DE POSITIVA SIDORNA

Utgångspunkten är att möta ungdomar i samtal och att bygga relationer. Att stödja de positiva och starka sidorna hos ungdomarna. Samtidigt tränar man gränsättning, ansvar, konfliktlösning och att hantera misslyckanden och motgångar.

Det sker främst genom praktiskt arbete. Huset på Lilla Hällabacken har renoverats och nu är det uthuset som står på tur. Dessutom delar ungdomarna på hushållssysslor och skötseln av trädgården.

– Vi lever lite som i en familj. Vi lagar mat och städar, berättar Niklas Ohlsson, en av eleverna på Lilla Hällabacken.

Studierna är utformade i samarbete med det individuella programmet vid gymnasieskolan i Lindesberg.

– Men undervisning är inte det viktigaste. Studierna kan eleven fortsätta med när han eller hon mår bättre. Flera som slutat här har gått vidare till olika skolor, säger Johnny Hansson.

SÖKER TILL FOLKHÖGSKOLA

Niklas är ett typisk exempel på det. När han kom till Lilla Hällabacken så hade han inte mycket till övers för skolarbete. Det sista året på skolan präglades av mycket skolk och frånvaro. Skolproblem som tilltagit allt sedan mellanstadiet.

– Men i höst ska jag söka in till den allmänna kursen på en folkhögskola i Örebro. Sedan vill jag fortsätta på deras ledarutbildning, säger Niklas som är mycket idrottsintresserad.

Fysisk träning är också en viktig del av verksamheten. Ungdomarna och de vuxna åker minst tre dagar i veckan till Lindesberg för styrketräning och innebandy.

– Det tycker jag om. Jag är rastlös och har svårt att sitta still utan att göra någonting, framhåller Niklas.

Mycket tid går annars åt att sitta och diskutera. Samtalet är grunden för att skapa relationer.

Ungdomarnas normala vistelsetid på Lilla Hällabacken är omkring ett år. Men det händer att vistelsetiden blir längre.

– Vi släpper inte eleverna om vi inte har någon planerad fortsättning för dem, som jobb eller studier, framhåller Rose Wallén.

Det tar tid att skapa relationer till de ungdomar som kommer till Lilla Hällabacken. De känner sig ofta svikna och de måste känna att de litar på de vuxna innan de tillsammans kan börja fundera på vad det är de vill göra med sina liv.

– När jag kom hit hade jag ingen aning om vad jag ville göra. Det jag visste var att jag aldrig mer ville gå till skolan, säger Niklas.

Arbetet präglas av ett miljöterapeutiskt arbetssätt och personalen får regelbunden handledning. Föräldrakontakten är viktig och föräldrarna deltar i möten var tredje vecka.

BORDE REAGERAT TIDIGARE

Det praktiska arbetet på Lilla Hällabacken är viktigt och på ett gammalt torp finns hur mycket jobb som helst.

– Egentligen borde någon tagit i problemen tidigare, på högstadiet. Vi har ungdomar som inte varit på någon lek-tion på ett par år men där ingen reagerat, säger Elisabeth Mejersjö. ❖

Lilla Hällabacken

Huvudman: Lindesbergs kommun • Kontaktperson: Elisabeth Mejersjö • Telefon: 0581 – 812 29 • E-post: elisabeth.mejersjo@lindesberg.se • Handläggare Ist: Birgitta Källstedt
Statsbidrag: 1997/461.000, 1998/350.000, 1999/34.000

"Vi har utvecklat verksamheten tillsammans"

På andra våningen sitter Per-Gunnar och målar skyltar till en ungdomsmässa. Christer håller på att konstruera ridån till en dockteater. Ulla har varit ute och handlat och i köket förbereder Janne middagen.

Det är en vanlig dag på Bruket i Ystad.

Det är lätt att hitta till Bruket. Närmaste granne är Ystads vackra vattentorn, gammalt och gediget i rött tegel, som syns över nejden. Sedan starten som projekt 1994 har Bruket flyttat från en källarlokal, via en annan lokal till villan där de finns i dag. 1996 permanentade socialnämnden verksamheten.

– Bruket är en dagverksamhet för lite äldre människor, 40 år och uppåt, med missbruksproblem. Målet är att förebygga missbruk och få dem att må bättre, berättar Thomas Flinck, enhetschef vid rådgivningsbyrån i Ystads kommun som startade projektet i samarbete med AMI och För-

säkringskassan.

En bärande tanke som projektet haft från början är delaktighet.

– Det finns en kraft i att deltagarna känner sig efterfrågade, menar Thomas.

Det är också det sätt som "platschefen" Kent Hurtig vill arbeta på. Och uppenbart har lyckats med.

– Folket här har utvecklat verksamheten tillsammans med mig. Kärnan är deras, påpekar Kent.

BESTÄLLNINGSGJÖBB

Bruket gör mycket beställningsjobb för olika verksamheter i kommunen, men har

Skrattet är aldrig långt borta på Bruket. Här håller Christer och Per-Gunnar på att konstruera en stor skylt till en mässa.

också privata kunder. Det handlar om snickerijobb av olika slag, renovering av möbler eller spegeldörrar eller tillverkning av hobbymateriel i halvfabrikat, men den egna kreativiteten får också plats. På hyllorna står målade och lackade blomkrukor, en vit gås med Nils Holgersson på ryggen hänger i taket och andra träfigurer trängs på hyllorna.

– De flesta som är här har ingen erfarenhet av den här typen av arbete, men efter en tid på Bruket kommer de dolda talangerna fram, säger Kent.

I dag arbetar tio personer, varav två kvinnor, på Bruket. Några av dem har varit

med nästan från början. Sammanlagt ett 25-tal har genom åren varit här kortare eller längre tid. De flesta börjar med socialbidrag eller utbildningsbidrag, men efter ett tag brukar det bli en OSA-anställning. En och annan har pension.

INGET HYMMEL

De flesta har ett långvarigt och tungt missbruk bakom sig. Och visst förekommer återfall och att någon går in i en period. Men återfallen är i regel korta och de blir inte så sjuka som tidigare.

– Vi är alltid raka och uppriktiga. För någon återfall så är det inget att hymla om,

det viktigaste är att vara ärlig och säga som det är, menar Kent, som betonar att han, som enda anställd på Bruket, ägnar sig åt dem som är där. Är det någon som faller igenom och behöver extra stöd så tar rådgivningsbyrån i det.

En gång i veckan träffar han handläggarna på rådgivningsbyrån och diskuterar eventuella problem och vilka nyrekryteringar som kan bli aktuella. En ekonomihandläggare har särskilt ansvar för personerna på Bruket och hjälper dem med deras ekonomi.

Det är uppenbart hur betydelsefull den sociala gemenskapen och gruppen är. Folk

som "skrivit ut sig själva", dvs inte fungerat på Bruket av en eller annan anledning, vill ofta komma tillbaka.

KOMMER PÅ LUNCH

Även de som lämnat Bruket för annat jobb kommer gärna tillbaka. Kjell är en av dem. Han arbetar som vaktmästare och kör transporter för förskolorna, men kommer till Bruket i stort sett varje dag och äter lunch.

– Det är ju här jag har mina kompisar, säger han och fortsätter att diskutera veckans tipskupong med Christer.

I dag är det kö till Bruket. Enligt /FORTS

Janne lagar lunch – kalvfrikassé.

FORTS/ Thomas skulle två-tre liknande verksamheter lätt kunna fyllas.

– De är sköra när de kommer hit och uppbyggnadsfasen är lång. I början är vi flexibla med arbetstiderna, men vi jobbar hela tiden på att utsträcka arbetstiden, säger Kent.

Arbetsdagen börjar klockan sju och slutar halv fyra eller fyra, fredagar halv tre. Några jobbar deltid. Beställningarna droppar in, men kunderna är väl medvetna om att jobben får ta den tid de tar. Här finns ingen tidspress. Utom ibland, som sponsorkylten som ska vara klar till ungdomsmässan i maj. Inkomsterna går till verktyg och maskiner, billiga sådana som de bygger om efter egna behov.

SPEGELDÖRREXPERT

I "dörrateljén" står Åke och maskinlipar försiktigt på en fanerad bordsskiva. Han är annars expert på att renovera spegeldörrar.

– Det har blivit 61stycken genom åren, konstaterar han.

Det är dags för lunch. Mathållningen på Bruket är något av hjärtat i verksamheten då alla samlas. Janne har kokat kalvfrikassé som serveras med kokt potatis. På ett fat står nybakade bullar. Janne har jobbat som kock på båtar men har ingen formell utbildning.

– Men jag har fått ta vara på mig själv sedan jag var sju år och jag har alltid varit intresserad av mat, säger han och så resonerar vi om när man kan använda ättika i matlagningen. Inte i brunkålen, säger Janne, då är det äpple som gäller. Belle de Boscop, närmare bestämt. ♦

Delaktighet är en bärande tanke på Bruket, säger Thomas Flinck (till vänster) och Kent Hurtig.

Text ELISABETH GUSTAFSSON
Foto MATS UDDE JONSSON

Bruket

Huvudman: Socialnämnden i Ystad • Kontaktperson: Thomas Flinck • Telefon: 0411-57 73 77 • E-post: thomas.flinck@ystad.se • Handläggare Ist: Björn Bennrup
Statsbidrag: 1994/235.000, 1995/258.000

Samlade öppenvårds- resurser i Karlskoga

Projektet samlad öppenvård för missbrukare i Karlskoga är ett försök att samla alla samhällets resurser inom landsting, kommun och frivilligorganisationer. Här får klienterna också komma till tals, både om verksamheten i stort och hur de själva vill bli hjälpta.

Text och foto HASSE HEDSTRÖM

Utanför socialförvaltningen i området Baggängen i Karlskoga hugger grävskoporna in på hyreshusen från 1970-talet. Orsaken är kommunens befolkningsmässiga kräftgång. En fredligare värld och allt mindre försvarsbeställningar har gjort att ortens stora arbetsgivare Bofors systerföretag sätter allt färre.

Den kommunala kostymen måste anpassas efter färre skattebetalare. För två år sedan sattes socialförvaltningen under luppen. Resultatet blev att en fjärdedel av verksamheten skars bort, bland annat alkohol- och narkotikamottagningen.

Kommunen koncentrerade sig på yngre missbrukare, på öppenvård och på dem som var mest motiverade att upphöra med sitt missbruk.

BEHÖVDE NYA IMPULSER

Nedskärningarna drabbade inte bara missbrukarna. Även socialtjänstens kvarvarande personal kände uppgivenhet och oro. Man jämförde hela tiden med hur det var på "den gamla goda tiden".

– Vi kände att vi behövde någon utifrån som kunde ge nya impulser säger Marie Skoog som är kvalitetssamordnare på socialförvaltningen i Karlskoga.

Den person man sökte fanns i Örebro där han med framgång drivit ett

– Vi kände att vi behövde någon utifrån som kunde ge nya impulser säger Marie Skoog som är kvalitetssamordnare på socialförvaltningen i Karlskoga.

– När jag kom var allt förberett, strukturen var klar. Det var bara att införa samverkansmodellen, säger Morgan Fallgren.

I Karlskogas nya samverkansorganisation, som träffas en gång per vecka, finns representanter för psykiatrin, primärvården, försäkringskassan, arbetsförmedlingen, frivården och en social-

sekreterare från socialförvaltningen. Gruppen samarbetar även med frivilligorganisationer.

LÖST UPP SEKRETESSEN

Innan första mötet har klienten medgivit att sekretessen lösts upp så att samverkansgruppen kan delge varandra uppgifter. Nu bestämmer gruppen om

den ska äta sig ärendet. Vid mötet veckan därpå har samverkansgruppen tagit reda på vad de har för uppgifter om klienten och beslutar hur de ska gå vidare.

– Vid det tredje mötet bjuds klienten in. Han har då möjlighet

att ta med sig någon person som stöd och hjälp. Vi går igenom vad klienten vill ha hjälp med. Ofta blir det första steget att komma igång med en rehabiliteringsperiod. Det kan vara allt från att trappa ned ett tablettmissbruk till att sätta in en sysselsättningsåtgärd, säger Morgan Fallgren.

/FORTS

Samlad öppenvård för missbrukare i Karlskoga

Huvudman: Karlskoga kommun • Kontaktperson: Marie Skoog • Telefon: 0586-615 93 • E-post: marie.skoog@karlskoga.se • Handläggare Ist: Hans Askerlund
Statsbidrag: 1999/165.000

FORTS /

Samverkansgruppen besitter en bred psykiatrisk kompetens och ett kunnade som inte finns inom socialtjänsten. Modellen gör att klienten inte behöver berätta sin historia så många gånger. Det blir lättare att ta ett samlat grepp på klientens livssituation.

– Vi har varit dälga på att fråga klienterna själva vad de behöver för att bli hjälpta, medger Morgan.

Därför har så kallade fokusgruppintervjuer genomförts med en grupp män som under många år haft kontakt med socialhjälp. Intervjuer ska senare genomföras med kvinnor och missbrukande ungdomar och ge deras syn på hur de tycker att de blivit bemötta.

BÖRJAR I FEL ÄNDE

Männen som intervjuats tycker att socialtjänsten ofta börjar i fel ände. Att förutsättningen för klara av att bli drogfri och börja vandringen mot ett bättre liv är att ha en bostad.

– Vi brukar säga till de bostadslösa: ”Bli nykter först så kan vi diskutera bostad sedan.” De vänder på resonemanget, säger Marie Skoog.

Hon erkänner att socialtjänsten gärna vill mästra klienten. Den underliggande moralen har varit att inte betala något till en ”fyllbult”.

I fokusgruppen framkom även kritik mot att klienterna var tvugna att dra sin livshistoria för så många personer. Det leder till att klienten så småningom börjar göra om berättelsen. De orkar inte berätta samma historia ännu en gång.

– Det här är uppfodrande till oss som sysslar med socialt arbete. Vi vill gärna specialisera oss, och därigenom professionalisera arbetet. Brukarna tycker tvärtom. Klarar vi inte skapa kontakt spelar det ingen roll hur specialiserade vi är, säger Marie Skoog. ❖

Ett steg mellan behandling och ”verklighet”.

Så beskrivs Limfogen i Lund, en verksamhet där ungdomar genom praktiskt arbete i ett snickeri får med sig både användbara kunskaper och ett ökat självförtroende när de går vidare.

I snickeriet byggs självkänsla

Limfogen är en del av Hasslanda arbetsplats, som ligger i en gammal gård strax utanför centrala Lund, men ändå på landet. Det är en öppen behandlingsform för ungdomar mellan 16 och 20 år, placerade efter biståndsbeslut. På Hasslanda arbetar man med behandling, förändring och motivation för att därefter få ungdomarna i utbildning eller arbete.

– Men vi hade länge märkt att det är ett stort steg från Hasslanda till verkligheten. Det behövdes ett mellansteg och det var så Limfogen kom till, berättar Nisse Wessberg, föreståndare för Hasslanda arbetsplats.

Projektet startade 1997 och från och med i år ingår det i kommunens ordinarie verksamhet. Här är ungdomarna mellan klockan kvart över åtta och halv fyra, fem dagar i veckan. De som är här via individuella programmet på gymnasieskolan har skollov, andra har vanliga ”arbetstider”. Lönen är 18 kronor i timman, vilket blir dubbelt så mycket som barnbidraget vid full närvaro. Sen ankomst eller olovlig frånvaro innebär löneavdrag.

Att det blev ett snickeri beror mest på att Arne Carlzon, som också arbetat som behandlare på Hasslanda, utbildade sig till möbelsnickare.

– Snickeriet är ett redskap för att

möta ungdomarna och få kontakt med dem. Det är också lättare att lära sig saker om man har något att arbeta tillsammans kring, menar Arne, som har en snickarkollega som också arbetar med ungdomarna på Limfogen, Peter Hallbäck.

GÖR NÅGOT TILL SIG SJÄLV

När ungdomen kommer till Limfogen, antingen genom socialtjänsten eller direkt från IV-programmet, får han eller hon börja med att tillverka något åt sig själv. Kanske ett CD-ställ eller en hylla. Det är en särskild känsla att inte behöva åka till IKEA och köpa grejerna – man kan göra dem själv!

– När de tar ett steg tillbaka och ser resultatet av vad de själva gjort så växer de och får så småningom tillbaka tron på sig själva – och på vuxna, säger Arne.

SJÄLVFINANSIERAT

Därefter är det dags att ta itu med någon av Limfogens många beställningar. Matbord, soffbord, hyllor, skåp – det är åtskilligt som Limfogen tillverkat för såväl kommunala som privata kunder. I praktiken är snickeriet självfinansierat, utom vad gäller personalkostnaden.

– Kunder kommer med i många fall väldigt skissartade ritningar. Ungdo-

Arne Carlzon

Edvard Tressol oljar ett egentillverkat CD-ställ.

Nisse Wessberg

marna är med och träffar kunden, gör om skissen till ordentliga ritningar, gör jobbet och levererar när det är klart, berättar Arne.

INFOGA MER UNDERVISNING

Det är också i sådan sammanhang som de upptäcker att det inte är så dumt med matematik, att kunna räkna ut en

vinkel, proportioner, materialkostnader osv. Ett steg i Limfogens utveckling är att få in mer undervisning i verksamheten genom samarbete med IV-programmet.

– Fast våra ungdomar har så jobbigt i skolan, vet de att utbildning är det enda som gäller. De vet inte bara hur det ska gå till att få den. Det måste fin-

nas sätt att göra kunskap attraktivt, säger Nisse Wessberg som hoppas kunna hitta pedagoger som kan förverkliga idéerna.

Till hösten ska verkstadens yta ha mer än fördubblats och fler maskiner ska köpas in. Då ska dagens två-tre platser ha utökats till fem. ❖

Limfogen

Huvudman: Socialnämnden i Lund • Kontaktperson: Nisse Wessberg • Telefon: 046-35 59 97 • Handläggare Ist: Ingrid Ragnarsson • Statsbidrag: 1996/211.000, 1998/250.000, 1999/260.000.

FÄLTIS, BRICKEBACKEN

Viktor Schuster är en av de tidiga besökarna på Fältis i Brickebacken. För fem kronor kan han äta frukost varje vardagsmorgon tillsammans med andra.

En fast punkt i tillvaron

Frukostbordet är dukat på Fältis, socialförvaltningens fältstation i Brickebacken i Örebro. Det här är den fasta punkten för människor i området som är psykiskt sköra, har missbruks- eller psykosociala problem eller bara vill bryta isoleringen, som ofta blir följderna av att gå hemma när andra jobbar.

Text och foto HASSE HEDSTRÖM

Det är fullt av folk i köket och det kokas ägg, gröt och kaffe. När allt är klart slår sig frukostbesökarna ner och huggar för sig. Det är en uppsluppen och varm stämning kring bordet. Alla känner alla. Vilka som är klienter eller kuratorer är svårt att säga. De flesta är stammisar.

Någon berättar om hur svårt det är att få bostad. Om ett hårdnande klimat, om svårigheter om man har betalningsanmärkningar och missbruksproblem. De flesta har något att tillföra diskussionen.

En av frukostätarna är förbannad. Han tycker att han väntat orimligt länge på bostad. Som bostadslös brukar han bryta sig in i någon källare eller tvättstuga för att sova. Det blir dyrare för bostadsbolaget att laga alla trasiga läs, jämfört med att ge honom en lägenhet, argumenterar han.

BRYTA ENSAMHET OCH ISOLERING

Många av besökarna framhåller hur viktig fältstationen är för att bryta ensamhet och isolering. Men här finns också en kurativ verksamhet där människor i området kan beställa tid för samtal med någon av kuratorerna.

Verksamheten startade 1995 som ett samarbete mellan kommundelen och Verdandi och med ekonomiskt stöd från länsstyrelsen. Sedan drygt ett år är

verksamheten helt i kommunal regi. Verdandi och andra frivilligorganisationer driver verksamhet i lokalerna på kvällstid.

– Vi försöker bevara verksamhetens öppenhet så att detta inte bara blir ett vanlig socialkontor. Ingen registreras och tröskeln att komma hit är låg. Det gäller att skapa en balans mellan den öppna och den kurativa verksamheten, säger Göte Pettersson, en av fyra socio-nomer som arbetar på Fältis.

BRUKARRÅD PLANERAR

Varje månad hålls brukarråd, ett stormöte där deltagarna kan planera de öppna och gemensamma aktiviteterna.

Det finns svårigheter med allt för nära relationer med dem som deltar i den öppna verksamheten och att möta samma person i kurativt samtal. Men oftast går det att lösa genom att det finns fyra socialsekreterare att välja mellan.

– Jag har sjukbidrag och det är svårt att sitta ensam hemma. Det är skönt att få komma hit och träffa folk, säger Birgitta Bygde som besöker Fältis i sort sett varje dag.

Hon är en av medlemmarna i kvinnogruppen som träffas varje vecka. De brukar åka och shoppa, motionera, plocka svamp, gå promenader och

mycket annat. Det avslutas alltid med fika och bröd som de själva bakat.

– Det är mest män här. Kvinnorna kände behov av att ibland träffas själva, säger Karin Svanberg som leder kvinnogruppen.

Även hela gruppen, inklusive männen, är ofta ute på studiebesök och andra aktiviteter.

– En dag i månaden åker vi till någon stormarknad eller lågprismarknad. De som går här har sällan tillgång till bil och utbudet i affären här i området är begränsat och ganska dyrt, säger Karin.

Hon berättar att Fältis hjälper många att upprätthålla ett anständigt liv. Hit kan bostadslösa komma och äta frukost och duscha, reparera kläder eller sy sig ett par gardiner när de får en lägenhet.

– Vissa kommer för en tupplur. De har en så kraftig ångest att de inte kan somna hemma, berättar Karin.

DROGFRITT RESPEKTERAS

De flesta respekterar att man inte får vara påverkad om man ska delta i verksamheten. De månar om sin drogfria träffpunkt.

– Vi märker om någon inte dyker upp. Då ringer vi. Eller om det är det risk för återfall i missbruk så åker vi hem till personen, säger Karin. ❖

– Verksamheten är även ett bra sätt att skapa naturliga kontakter med människor, säger Göte Pettersson som är en av fyra socio-nomer på Fältis, i mitten. Karin Svanberg håller upp kaffe.

Birgitta Bygde tillbringar i stort sett varje förmiddag på Fältis. Hon deltar både i organiserade aktiviteter, diskuterar eller ser på teve tillsammans med andra.

Fältstation

Huvudman: Brickebacken/Gällersta kommunalnämnd, Örebro • Kontaktperson: Ann-Britt Hedman • Telefon: 019-21 36 08 • E-post: ann-britt.hedman@orebro.se • Handläggare Ist: Birgitta Källstedt • Statsbidrag: 1995/300.000, 1996/300.000, 1997/300.000.

Spinneriet ligger i just ett gammalt nedlagt spinneri i Alafors fabriker. Tunga röda tegelbyggnader, högt i tak, stora spröjsade fönster. En fantastisk miljö för den som vill och kan göra något åt den själv.

När projektet Spinneriet startade 1994 var det en åtgärd för att få ner institutionskostnaderna och dessutom få bukt med ett gäng skinnskallar. Individ- och familjeomsorgen och fritid i dåvarande kommundelen Nol-Alafors (Ale kommun har inga kommundelsnämnder längre) insåg att något måste

mellanstadiebarn, läger och kurser av olika slag. En dag fick Thomas, en av de mest framträdande skinnskallarna, i uppdrag av fritidschefen att göra ett informationsblad om aktiviteter inom fritid.

– Ska vi inte göra en tidning i stället?, undrade Thomas. Och så fick han igång ungdomstidningen Läckan som delades ut till alla ungdomar i kommunen. Nu håller man på att göra om den till webb-tidning.

Ett annat stort projekt kom igång när Boverket hösten 1997 anordnade

Första tiden var det de privata bilarna som användes.

”Skinnskalleproblemet” är borta. De killarna har klarat sig bra. Dagens ungdomar som är inskrivna på Spinneriet har en någon annorlunda problembild.

– Det finns fortfarande missbruk och kriminalitet med i bilden. Ungdomarna lever i utsatta, traumatiserade miljöer och resultatet blir gränslösa eller avskärmade ungdomar som saknar framtidstro, säger Elinor.

Därför har också inriktningen på verksamheten anpassats något. De

Satsar på boende och på kontaktpersoner

göras, och med hjälp av projektpengar från länsstyrelsen kunde de starta.

När de två i personalen, en socialsekreterare och en fritidsassistent, tillsammans med de första killarna klev in i de tomma lokalerna i fabriken var det bara att sätta igång. Stolar, bord, kylskåp – allt fick de fixa själva.

– Maten de åt fick de betala och då behövdes en kassör. Så fick en av ungdomarna den uppgiften, berättar Esbjörn Öberg som började i projektet 1995.

I SANN DEMOKRATISK ANDA

En av grundtankarna var att allt skulle beslutas i demokratisk anda. Alla, ungdomar och ledare, hade var sin röst.

– Ungdomarna hade ju inte precis var utsatta för för mycket demokrati. Så det här var bra träning, konstaterar Elinor Gandée.

De var inte heller kända för att göra något bra i kommunen. Därför satsade man på att göra bra saker, sådant som uppmärksammades. Killarna fick flyttuppdrag, de ordnade disko för lag- och

en tävling om bostadsidéer för unga. Tillsammans med Nol-Alafors kulturförening, som driver Pelarteatern i Alafors fabriker, utarbetade ungdomarna i Spinneriet ett förslag om lägenheter för ungdomar i Spinneriet. Ett förslag som vann 2:a pris och 50.000 kronor!

– Så stolta vi var allihop vid prisutdelningen på Rosenbad i Stockholm, utbrister Esbjörn.

Något ”riktigt” lägenhetsbygge har inte kommit igång ännu, men i anslutning till Spinneriets lokaler byggs en lokal om till två ”akutlägenheter” där ungdomar ska kunna bo i krissituationer. Jobbet görs av ungdomarna själva tillsammans med Håkan Bergkvist som är lärare, byggnadssnickare och -ingenjör på Spinneriet. Material tigger man ihop och måste något inhandlas så finns ju prispengarna.

Körkortsutbildning är ett annat sätt att ge ungdomarna möjligheter att få ordning på livet. Det krävs en del av dem bara att få lämplighetsintyg och få börja övningsköra med personalen som numera har tillgång till en leasingbil.

”demokratiska” inslagen behövs inte på samma sätt. Att behöva välja skapar mycket ångest.

INGEN INSTITUTION

Måndag eftermiddag och kväll, onsdag, torsdag och fredag kommer ungdomarna till Spinneriet. Övrig tid är de i skolan eller på en praktikplats.

– Det är viktigt att vi inte blir en institution. De måste ha en fot i praktik eller skola.

Sedan starten har ett 25-tal ungdomar varit på Spinneriet. I dag är åtta ungdomar inskrivna, fem av dem tillbringar mycket tid här. De måste regelbundet, i vissa fall flera gånger i veckan, lämna urinprov på Origo, kommunens missbruksenhet.

Spinneriet vill också på sikt få igång en kontaktmannapool och har fått ytterligare statsbidrag för att utbilda kontaktmän.

– Vi har två kontaktpersoner på gång. De är handplockade och vi fortsätter försöka hitta personer i ungdomarnas nätverk, säger Elinor. ❖

Spinneriet

Huvudman: Vård- och omsorgsnämnden i Ale • Kontaktperson: Elinor Gandee • Telefon: 0303 – 33 07 36 • E-post: spinneriet@swipnet.se • Handläggare Ist: Lennart Rådenmark, Christine Ståhle • Statsbidrag: 1994/290.000, 1995/320.000, 1996/400.000 samt 1999/67.000.

– De här ungdomarna har misslyckats i så många sammanhang. Här kan de börja lyckas.

Spinneriet i Alafors, tre mil norr om Göteborg, hjälper ungdomar att göra "revolution" mot sin egen situation, innan det är för sent.

Text ELISABETH GUSTAFSSON
Foto MATS UDDE JONSSON

Esbjörn Öberg, Elinor Gandée och Håkan Bergkvist i den lokal som håller på att byggas om till lägenheter.

Två ungdomsprojekt blev ett

– Varje ungdom och familj har förmågan att förändra och förbättra sitt liv.

Det säger Håkan Nilsson på ungdomsmottagningen Synq i Luleå.

Han är teolog och en av fyra anställda. Hans kollega Björn Åkerstrand är den ena av två socialsekreterare, den fjärde är fritidspedagog. Två män och två kvinnor som jobbar i team – en bra mix enligt dem själva.

Via socialförvaltningens ungdomssektion remitteras unga mellan 11 och

20 år till Synq.

– Första gången kommer de hit tillsammans med sin familj och socialsekreterare. Vi berättar vilka vi är, hur vi jobbar och vad vi tycker är viktigt, säger Håkan Nilsson och fortsätter:

– Det här är inget ställe för snabb behandling. De flesta ungdomar går här i snitt 1,5 år och det viktigaste är att de själva vill förändra sitt liv.

Ofta handlar det om ungdomar som kommer från splittrade familjer. Efter ett par månader ska det finnas en behandlingsplan att gå efter, en plan som många gånger arbetas om.

Till Synq kommer alla frivilligt, tillsammans med familjen eller ensamma.

– Socialförvaltningen skickar aldrig hit någon de inte tror är lämplig för oss. Och vi har rätt att säga nej själva, berättar Björn Åkerstrand.

Verksamheten består dels av samtal, dels av aktiviteter. Det handlar mycket om att lyfta fram och peppa ungdomarnas egna intressen. Om det är en person under 18 finns alltid familjen med under behandlingstiden.

– Droger och kriminalitet är ofta symtom på att man mår dåligt. Ibland kan det finnas problem i skolan eller en dålig relation med någon i närheten. Men alkoholen är nog den vanligaste orsaken, säger Björn Åkerstrand.

Synq är resultatet av två tidigare ung-

Synq

Huvudman: Socialnämnden i Luleå • Kontaktperson: Anna Norén • Telefon: 0920 – 29 44 77 • E-post: anna.noren@soc.lulea.se • Handläggare Ist: Sven Mikko, Berit Sunnerö
Statsbidrag: Projekt Reko 1994/262.000, 1995/262.000, 1996/250.000. Projekt Midnight Hill 1995/135.000, 1996/140.000. Projekt Utbildning av personal ungdomssektionen /60.000

Kristina Eklöf, Ulla Branner och Ola Eriksson.

Vårdkedja

Kristina var projektledare för projektet "Förstärkning och effektivisering av vårdkedjan för vuxna personer med missbruksproblem" som startade sommaren 1996. Initiativet kom från Preben Berndtsen, cheföverläkare vid Beroendekliniken, dit S:t Larsmottagningen hör, och Anita Silfver, enhetschef för socialtjänstens Råd och stöd.

Att socialtjänst och landsting arbetar tillsammans om målgruppen missbrukare är inget nytt i Linköping. Redan 1981 började en socionom på deltid på sjukhusets öppenvårdsmottagning S:t Lars. I dag arbetar fem socialsekreterare från Råd och stöd där.

Kristina Eklöf är en av dem och hon fick alltså i uppdrag att tillsammans

Att hamna på avgiftning efter en supperiod kan vara en chockartad upplevelse. Särskilt för den som kanske lyckats dölja sitt missbruk under lång tid.

– Då är man ofta motiverad och mottaglig för att diskutera behandling. Vi har nått många genom att söka upp dem direkt på avdelning 34, säger Kristina Eklöf på S:t Larsmottagningen i Linköping.

Håkan Nilsson

domsprojekt; Reko och Café Midnight Hill. Det förstnämnda riktade sig till ungdomar från 17 till 20 år med psykosociala problem och innebar bland annat arbetspraktik på Återvinningsmarknaden. Cafés mål var att ha en mötesplats för ungdomarna, samtal i avspänd miljö samt att utveckla ett centrum för stöd- och kontaktpersoner.

Att Reko avslutades efter den tvååriga projekttiden berodde dels på att

Helena Lindqvist

i Luleå kommun. I januari 1997 startades Synq inom kommunens ordinarie verksamhet.

I en lägenhet mitt i centrala Luleå tar

gymnasieskolan blev tre-årig, dels på att kommunerna fick ansvaret för att ordna praktikplatser till

ungdomar mellan 18 och 20. Café Midnight Hill upplevdes av många ungdomar som "fel miljö".

Men vid summeringen av dessa två projekt konstaterades inom socialförvaltningen att det fanns ett stort behov av öppenvårdsverksamhet

Synq i genomsnitt emot cirka 20 ungdomar med problem. Medelåldern ligger runt 15 år.

– Just nu har vi många tjejer och det är ett trendbrott jämfört med tidigare, säger Håkan Nilsson.

Resultatet för de ungdomar som har gått på Synq är blandat. En del har återfallit i kriminalitet och/eller missbruk.

– De gånger vi har lyckats beror det förutom vårt eget arbete ofta på att det har sammanfallit med andra omständigheter. Jag tror att det är den enskildes egen vilja som är viktigast, att hitta den lösning som man själv är motiverad för, säger Håkan Nilsson.

På Synq vill personalen gärna planera för sista mötet, men ibland blir det ett abrupt avslut eftersom killen eller tjejen inte kommer dit igen:

– De flesta av våra ungdomar har svårt för separationer. Därför väljer de att avsluta själva, tror Håkan Nilsson. ❖

Fotnot: Synq står för synkronisera.

Text PIA BÄCKSTRÖM
Foto THOR LINDGREN

hittar de dolda missbrukarna

med Ulla Branner, alkoholterapeut på behandlingshemmet Vistgården, och Ola Eriksson, socionom vid socialtjänstens Stöd i boendet, förverkliga idéerna om hur man skulle kunna nå de dolda missbrukarna. De blev "Vårdkedjegruppen".

AKTIVT ERBJUDA STÖD

Projektet fick tre delar – gruppbehandling "Vägvalet" på S:t Lars, rådgivning, information och behandlingsplanering på sjukhusets tillnyktrings- och avgiftningsavdelning 34 samt att utveckla

samarbetsformer med Försäkringskassan.

– Mitt arbete handlade om att aktivt erbjuda stöd och behandling till personer som kommit in för avgiftning. Jag fanns varje förmiddag på avdelning 34, var med på ronder, samtalade med patienterna och ibland anhöriga, berättar Kristina.

Hon kunde bland annat erbjuda behandling enligt Minnesota-modellen på Vistgården på "service", för de patienter som den behandlingen bedömdes passa för.

– Det innebär att patienten kan få behandlingen utan att den räknas som beviljat bistånd. Han eller hon blir alltså inget ärende på socialkontoret, vilket har upplevts som mycket positivt av många, säger Kristina.

SEMESTERFIRARE

Av de 117 personer som inom projektet erbjöds behandlingsplanering var 35 aktuella på Sociala förvaltningen. De övriga 82 tillhörde helt eller delvis den "dolda" gruppen.

– Vi startade på sommaren / FORTS

Vårdkedja för vuxna missbrukare

Huvudman: Omsorgsnämnden, Linköping • Kontaktperson: Kristina Eklöf • Telefon: 013 – 20 68 62 • E-post: kristina.eklof@radoch.stod@linkoping.se • Handläggare Ist: Åke Wännman • Statsbidrag: 1996/250.000.

FORTS / och fick snabbt in några som supit hela semestern och slutat tvärt när de skulle börja jobba, med delirium som följd. De var väldigt mottagliga för att diskutera behandling, konstaterar Kristina.

De som inte ville, eller behövde, få behandling på Vistgården erbjöds gruppbehandling under fem veckor med programmet "Vägvalet" eller annan kontakt på S:t Lars. Det fanns också möjlighet att delta i 12-stegsprogrammet på Vistgården utan att bo där.

HEMBESÖK KNÖT KONTAKT

De som inte ville ha någon behandling alls fick frågan om de kunde tänka sig att ta emot besök hemma och det kunde de oftast. Ola Eriksson hörde av sig när de kommit hem, försökte motivera till en fortsatt kontakt.

– Jag kunde hjälpa till att förlänga de nyktra perioderna, förkorta återfallen och för att skapa en ökad livskvalitet, säger Ola.

Den tredje delen i projektet, samverkan med Försäkringskassan, visade sig vara svårare att genomföra. Arbetsgivarnas längre ansvar för sjukskrivningar, mindre resurser för rehabilitering och att människor tar semester eller komplodigt i stället för att sjukskriva sig gör att FK inte kommer i kontakt med målgruppen lika lätt.

– Men vi har haft träffar för att informera varandra om våra respektive arbetssätt och det har varit nyttigt, säger Kristina.

SNABBT PERMANENTAT

Redan efter nio månader permanentades projektet och vårdkedjan håller än. Kristina är på avdelning 34 tre förmiddagar i veckan. Patienter kan få behandling på service på Sensus, som behandlingshemmet heter numera, Vägvalet finns kvar, personal på Stöd i boendet finns med i bilden.

– Dessutom är det ett väldigt roligt sätt att jobba. Vi hade länge pratat om en vårdkedja och nu blev det så, avslutar Ulla Branner. ❖

Text ELISABETH GUSTAFSSON
Foto BENGT ARNE IGNELL

Obyråkratiska och flexibla, men sårbara och ständigt kämpande för sin överlevnad.

Det är mycket kortfattat de gemensamma drag Staffan Höjer, forskare vid Institutionen för socialt arbete vid Göteborgs universitet, hittat när han studerat tre mellanvårdsprojekt för ungdomar.

Mellanvård är ett begrepp som dök upp inom socialtjänsten för några år sedan. Det är också en typ av verksamhet som växer starkt, ofta i ett försök att minska utgifterna för institutionsvård.

Men vad är mellanvård, egentligen?
– Det är ju varken ordinarie öppenvård eller institution. Jag hittade ett 20-tal verksamheter i Göteborgsregionen, som vänder sig till ungdomar mellan 16 och 25 (30) år, som kan kallas för mellanvård, berättar Staffan Höjer, som tycker att strukturerad öppenvård är ett bättre namn.

Verksamheterna kunde delas in i tre kategorier – med fokus på arbetsliv, med pedagogiska mål med skola och utbildning, samt behandling.

GRANSKAT TRE VERKSAMHETER

Staffan har granskat tre av dem närmare, en från vardera kategori. Samtliga finns eller har funnits i Göteborg och bedriver dagverksamhet. Tyvärr fick den behandlingsinriktade verksamheten för få ungdomar och lades ner efter kort tid, vilket gör att studien inte kan göra den formen full rättvisa.

Sedan projektet startade 1997 har Staffan vid två tillfällen, i starten och efter 1,5 till två år, intervjuat 49 ungdomar som deltagit i verksamheterna. Han har gjort både kvantitativa intervjuer enligt ASI, ett strukturerat forskningsinstrument för den här typen av undersökningar, och kvalitativa studier. Personal har också intervjuats och Staffan har även deltagit i verksamheterna.

– Effektstudien pågår fortfarande, men mycket grovt kan man se att några ungdomar har klarat sig mycket bra, fått jobb och fungerar socialt. En del går det något bättre för, medan en tredje grupp har det lika illa eller sämre än tidigare. Huruvida någon verksamhetstyp skulle vara mer framgångsrik än någon annan går inte att säga i dagsläget, säger Staffan.

EN HJÄLP PÅ VÄGEN

När ungdomarna berättar om sina erfarenheter finns det exempel på dem som säger att "tack vare projektet har det gått bra för mig". Men som annan så kallad exit-forskning

(vad som får någon att sluta missbruka, vara kriminell eller ändra något annat beteende) visar, så är det ofta andra faktorer som har varit avgörande.

– Men tiden i projektet har hjälpt till på vägen. Det många minns är att det var bra att ha en tillhörighet och att det i viss mån var normaliserande att kunna säga att "jag går i skolan" eller "jobbar på verkstan", säger Staffan.

Det finns också fina berättelser om hur viktigt och stort det har varit att kunna göra något för någon annan, att till exempel ha lagt något på ett dagis och fått uppskattning för det.

– Att göra något för någon är ett starkt incitament för förändring, konstaterar Staffan.

Mindre positiva berättelser handlar om för låga krav, "det räckte att vi var där", "personalen förstod inte hur jag hade det utanför projektet".

Att göra något för någon är ett starkt incitament för förändring.

Personberoende **små** organisationer som **slåss** för att **överleva**

– Där finns ett problem för dagverksamheter, att de är så upptagna av det egna inre arbetet att de inte uppmärksammar livet ungdomarna har utanför, säger Staffan.

FLEXIBLA – MEN SÅRBARA

Trots att verksamheterna är väldigt olika på många sätt, finns det också en mängd likheter. De är alla små organisationer, flexibla och obyråkratiska. Personerna är väldigt viktiga och många gånger finns det en drivande eldsjäl.

– Samtidigt innebär det att de är sårbara. När någon slutar, eller funderar på att sluta, kommer hela verksamheten i gungning, säger Staffan.

Han har också kunnat se att de trots kopplingar till en större organisation, blir isolerade och lever sitt eget liv.

– De behöver ha en ledningsgrupp med en eller flera starka personer utanför verksamheten som kan tala för dem och lyfta fram dem i andra sammanhang.

Ett sådant sammanhang är förstås den ekonomiska situationen. Alla har eller har haft problem med ekonomin. Eftersom Göteborg har ett köpa/sälj-system innebär det en press att alltid ha full beläggning, annars går inte verksamheten runt. För mycket kraft läggs på att över huvud taget överleva.

– Det innebär också att man börjar glida vid rekrytering av ungdomar, att man tar in personer som verksamheten från början inte var avsedd för, säger Staffan.

Han anser att den här typen av verk-

samheter i stället borde ha någon form av trygg försörjning åtminstone några år, så att de kan utveckla verksamheten i stället för att vara så upptagna av sin egen överlevnad från månad till månad.

I dag verkar det som den största framgångsfaktorn är att ha full beläggning och helst kö.

SKAPAT NÄTVERK

I forskningsprojektet har nätverk för mellanvårdsverksamheterna skapats.

Det finns ett nätverk för mellanvård för unga vuxna, som arbetar individriktat och med familjer, samt nätverk för arbetsträning och dagverksamheter. De träffas tre-fyra gånger om året och vid varje tillfälle behandlas något tema som grupperna tycker är intressant.

– Nätverken är lyckade, grupperna kommer och har mycket att prata om. Jag tror det är ett utslag av att de är isolerade och behöver erfarenhetsutbyte och omvärldskontakt. Det är något som fler borde satsa på, säger Staffan.

I slutet av sommaren beräknas rapporten från forskningsprojektet att vara klar. ❖

Text ELISABETH GUSTAFSSON
Foto MATS UDDE JONSSON

– I dag verkar det som om den största framgångsfaktorn för mellanvårdsverksamheterna är att ha full beläggning och helst kö, säger Staffan Höjer, forskare vid Institutionen för socialt arbete vid Göteborgs universitet, med lång erfarenhet av eget arbete med ungdomar.

Mellan institution och öppenvård

Huvudman: Stadsdelsnämnden Centrum, Göteborg • Kontaktperson: Staffan Höjer, GU, Torbjörn Johansson, sdn Centrum • Telefon: 031 – 773 16 28 resp 031 – 85 19 52 • E-post: staffan.hojer@socwork.gu.se • Handläggare Ist: Lennart Rådenmark, Christine Ståhle • Statsbidrag: 1998/216.000, 1999/108.000.

Köksföreståndare Marianne Söderberg får sällskap vid bakningen av en av Vändpunktens gäster.

VÄNDPUNKTEN

All missbruka ett

Män och kvinnor, yngre och äldre. På Vändpunkten i Gällivare finns sedan några år tillbaka all missbruksvård i kommunen samlad under samma tak.

– Vi har välbelagt och ett gott rykte i samhället, säger föreståndarinnan Christina Hansson.

I gamla polishuset ligger Vändpunkten. De tidigare cellerna har nu förvandlats till sy-, data- och keramikrum och i källaren finns snickeri och verkstad.

Inifrån det egna bageriet kommer den underbara doften av nybakat bröd som snart ska serveras i den egna kafeterian. Ett par av gästerna håller som bäst på att laga frikadellsoppa till lunch.

Hit kommer på dagarna cirka 20 gäster för gemenskap och aktiviteter. Här får alla hjälpas åt för att allt ska fungera, till exempel städning, matlagning och sopsortering.

– Det fungerar jättebra. Våra gäster trivs, passar sina tider och tar ansvar, säger Christina Hansson.

På Vändpunkten arbetar, förutom Christina, två behandlingsassistenter, en köksföreståndarinna, en vaktmästare som även har hand om snickeriet samt en lokalvårdare. Alla är också delaktiga som handledare för gästerna.

Individuella behandlingsplaner görs för varje gäst. Förutom aktiviteter handlar det bland annat om samtalsterapi

och hjälp med övriga kontakter i samhället. Kommunens socialsekreterare, familjerätten samt en samtalsbyrå finns i samma hus som Vändpunkten.

– Det är oerhört praktiskt att andra resurser finns samlade här, tycker Catrine Mattsson, områdeschef för individ- och familjeomsorgen.

HITTA SYSSELSÄTTNING

Den bärande tanken är hela tiden att hitta meningsfulla sysselsättningar för gästerna. Arbetsmarknaden är dålig och det är svårt att få ut missbrukare till riktiga jobb. Men genom samverkan med andra kommunala verksamheter har man lyckats slussa ut sina gäster till bland annat vaktmästar- och parkjobb.

– Ett bra exempel är en man som varit hos oss ett år och nu är helt nykter. Han arbetsprövar inom kommunal verksamhet och det går väldigt bra, berättar Christina Hansson.

Gällivare är en liten kommun med cirka 20 000 invånare och problemen med missbruk har funnits i många år:

– Vi har ett storstadsmissbruk i mängd och omfattning, säger Catrine Mattsson.

När Strömgården, det tidigare behandlingshemmet med dagverksamhet, blev för trångt startades Vändpunkten som ett projekt. Det fungerade så bra att det numera ingår i kommunens ordinarie verksamhet. Från början fanns behandlingsboendet med, men det är sedan december 1999 nedlagt:

– Vi har prioriterat resurserna till att enbart ha dagverksamhet. Man kan också säga att vi har jobbat ut folk till eget boende, säger Catrine Mattsson.

LVM-fallen har sjunkit kraftigt jämfört med för tio år sedan. 1989 omhändertogs 13 personer enligt LVM, fyra år senare bara en. I de fall det är nödvändigt med behandlingshem får missbrukaren åka till någon annan kommun. Vändpunkten har också ett bra samarbete med länkarna som även kan erbjuda boenden.

I många fall kan kommunen ordna

vård för re under tak

lägenhet i samhället. Den som haft hyresskulder måste visa att han/hon kan betala den innan de fått ta över hyreskontraktet. Individuella prövningar från fall till fall görs alltid.

KVINNORNA SYNS MER

De kvinnliga missbrukarna har blivit mer synliga sedan Vändpunkten öppnades. En orsak kan vara att verksamheten har ett bra rykte i samhället, att det har bildats ringar på vattnet.

– Alla blir inte helnykterister efter att ha gått hos oss. Men jag tror att Vändpunkten har hjälpt många till att leva ett bättre och värdigare liv, säger Christina Hansson. ❖

Snickarboa på Vändpunkten. Henry Nilsson (närmast kameran) och en av gästerna restaurerar en gammal soffa.

Catrine Mattsson, områdeschef IFO, och Christina Hansson, föreståndare.

Samordnad missbruksvård i Gällivare

Huvudman: Socialnämnden i Gällivare • Kontaktperson: Catrine Mattsson • Telefon: 0970 – 18832 • E-post: catrine.mattsson@kommun.gallivare.se • Handläggare Ist: Sven Mikko, Berit Sunnerö • Statsbidrag: 1994/300.000, 1995/250.000.

– Det här är värt varenda minut vi lägger ner! Det är en metod man kan lyckas med.

Det säger Marianne Wik, lärare i projekt Nexus i Söderköping. Till Nexus kommer ungdomar mellan 13 och 20 år med problem. Metoden är helhetssyn och nätverksarbete.

Patrik Håkansson, Maria Branzell Hermelin, Björn Holst, Marianne Wik och Gunnel Johansson arbetar på Nexus.

Helhetssyn och nätverk hjälper unga

Nexus

Huvudman: Socialnämnden i Söderköping • Kontaktperson: Maria Branzell Hermelin • Telefon: 0121 – 103 92 • E-post: nexus@soderkoping.se • Handläggare Ist: Åke Wännman
Statsbidrag: 1998/86.000, 1999/300.000.

Söderköpings kommun har länge haft mycket förebyggande arbete. Inom Samverkansgruppen har olika grupper bildats och träffats regelbundet och socialtjänsten har arbetat nätverksinriktat.

– Det har fungerat bra, men det fanns ungdomar som behövde mer stöd, säger Maria Branzell Hermelin, socionom och projektledare för Nexus.

Tänkarna om ett mellanvårdsprojekt i öppenvård där samverkan mellan skola, socialtjänst och fritid var en bärande del, tog form. I mars-april 1999 började de två lärarna Marianne Wik och Björn Holst, Patrik Hakansson som är fritidsledare och ytterligare en socionom, Gunnel Johansson, i projektet.

Med skraddarsydd nätverksutbildning, förankring på skolorna och mycket planering och samtal i ryggen, tog Nexus emot sina första ungdomar någon månad senare.

– Nätverksarbetet går ut på att se ungdomen i relation till omgivningen – familj, släkt, vänner, klasskamrater och andra personer. Vi ska inte ta över deras roller, utan finnas med för att överbrygga konflikter, få dem att mötas, säger Maria.

TVÅ KONTAKTPERSONER PÅ NEXUS

När Nexus får en förfrågan om de kan ta emot en ungdom, ofta från skolan eller socialtjänsten men också föräldrar och kompisar hör av sig, bjuds de in till Nexus för samtal. Ibland träffas alla på en gång, ibland i mindre grupper. Här kommer alla till tals och efter mötet görs ett slags arbetsplan. Varje ungdom och familj har två kontaktpersoner på Nexus.

– Det har hänt att det räckt med det mötet för att de ska börja prata med varandra. Det har också hänt att ungdomar tackat nej till fortsatt kontakt, berättar Maria.

Men oftast blir det en fortsättning. Ungdomen ritar en nätverkskarta där alla kontakter finns med, till exempel familj, kompisar, lärare, socialsekreterare.

– När vi pratar om kartan ser vi snart var knutarna finns och så jobbar vi vidare där, säger Gunnel.

På nätverksmötena är det också viktigt att ungdomen får ta med sig en person han eller hon har förtroende för. Det kan vara en kompis, morfar eller vem som helst.

Ibland kan nätverksmötena bli stora, uppåt 20 personer. Då delar man ofta upp sig i mindre grupper och vid återsamling redogör en i gruppen, oftast någon från Nexus, vad man har pratat om.

– Det är viktigt att folk känner sig bekväma och att alla kommer till tals, påpekar Patrik.

Runt vissa ungdomar är nätverket tunt. Då handlar jobbet mycket om att hitta avbrutna kontakter och hjälpa till att bygga ett nytt nätverk.

ÄR MED I SKOLAN

För personalen på Nexus fylls dagarna med samtal, med ungdomen, föräldrar, skola osv, men också att finnas till hands för ungdomarna. Björn och Marianne har en del undervisning i lokalerna på Björkbacken, men de är också mycket i klassrummet tillsammans med eleverna.

– Ungdomarna vill inte vara här hos oss. De vill vara med kompisarna. Och då kan det vara viktigt att vi finns med i skolan, där vi också är ett stöd för lärarna, säger Björn.

Gruppverksamheten består för närvarande av en tjejgrupp, en föräldragrupp och en grabbgrupp med 7-8 killar. De träffas varje vecka, pratar mycket, gör värderingsövningar, gör studiebesök, spelar innebandy, klättrar. Alla är inte inskrivna på Nexus, utan har kommit med ändå.

– Vi arbetar också för att eleverna i årskurs 1 på gymnasiet ska få göra ett slags hälsoprofil med betoning på den psykiska hälsan. Många har dålig kondition men det gäller också att göra dem medvetna om sin sociala situation och hälsa, säger Patrik.

Nexus har sammanlagt fått ett 40-tal förfrågningar. För närvarande är 12 ungdomar inskrivna, sju pojkar och fem flickor.

– Det är väldigt individuellt hur länge de blir kvar – det får ta den tid det tar, säger Maria.

Projekt Nexus pågår till och med 2001. Vilken fortsättning som personalen önskar är ställt utom allt tvivel: Nexus behövs! ❖

Det är viktigt att folk känner sig bekväma och att alla kommer till tals.

17 goda exempel på öppenvård i utveckling

ÄR EN SAMPRODUKTION MELLAN

LÄNSSTYRELSEN NORRBOTTENS LÄN

Rapport 2000:6

ISSN 0283-9636

Adress 971 86 Luleå

Kontaktperson Sven Mikko

Telefon 0920-962 11, 0920-960 00 vxl

E-post sven.mikko@bd.lst.se

Hemsida www.bd.lst.se

LÄNSSTYRELSEN I SKÅNE LÄN

Skåne i utveckling

Rapport nr 2000:26

ISSN 1402-3393

Adress 205 15 Malmö

Kontaktperson Björn Bennrup

Telefon 040-25 23 38, 040-25 20 00 vxl

E-post bjorn.bennrup@m.lst.se

Hemsida www.m.lst.se

LÄNSSTYRELSEN VÄSTRA GÖTALAND

Rapport nr 2000:22

ISSN 1403-168X

Adress 403 40 Göteborg

Kontaktperson Lennart Rådenmark

Telefon 031-60 52 89, 031-60 50 00 vxl

E-post lennart.radenmark@o.lst.se

Hemsida www.o.lst.se

LÄNSSTYRELSEN ÖREBRO LÄN

Rapport nr 2000:8

ISSN 0347-1713

Adress 701 86 Örebro

Kontaktperson Hans Askerlund

Telefon 019-19 38 91, 019-19 30 00 vxl

E-post hans.askerlund@t.lst.se

Hemsida www.t.lst.se

LÄNSSTYRELSEN ÖSTERGÖTLAND

Adress 581 86 Linköping

Kontaktperson Åke Wännman

Telefon 013-19 61 11, 013-19 60 00 vxl

E-post ake.wannman@e.lst.se

Hemsida www.e.lst.se

Produktion

E GUSTAFSSON INFORMATION, GÖTEBORG

Tryckt i 11.000 exemplar på 150 g MultiArt Silk

Teckensnitt Adobe Garamond och Formata

Repro och tryckning Laholms tryckeri, maj 2000

